

MAKEDONYA'DA TÜRKOLOJİ BÖLÜMÜNÜN KIRKINCI YIL DÖNÜMÜ

Prof. Dr. Mahmut Çelik

Yrd. Dr. Zeki Gürel

Özet

Bu çalışmamızda önce Balkanlarda Türkoloji bölümlerinin tarihçesine değinerek, Üsküp ve özellikle kendimizin de mensup olduğumuz İştip Türkolojisinin buradaki konumunu belirlemeyi amaçladık. Kendi tarihini, dilini, kültürünü araştırmak isteyen her Balkan milleti, Türk tarihine, diline, kültürüne müracat etmek zorunda kalmıştır. Balkanlarda öze dönüş hareketi Türkleri araştırmayı gerekli kılmıştır. İşte bu konuları araştırmak isteyenlerin karşısına bir bilim dalı olarak ister istemez “Türkoloji” çıktı. Bunun sonucunda da Balkanlarda Türk varlığı, dili, kültürü, tarihi, edebiyatı; özellikle de Osmanlı asırlarında Balkanlar başlıklı konular Balkan Türkologlarının ilgi alanları içine girdi ve onları bu sahalarda araştırma yapmaya itti.

Anahtar kelimeler: Balkanlar, Makedonya, Türk, Türkoloji.

I. Giriş

Balkanlarda Türklerle birlikte diğer milletler, Milattan Öncesinden beri binlerce yıldır beraber yaşamışlar ve bu tarihî beraberlik Balkan milletlerinin “ortak bir kader”de birleşmesine sebep olmuştur. Geçen yüzyıllar, Balkan milletlerini birbirlerine yaklaştırmış ve dünyada eşine nadir rastlanacak bir kültür etkileşimi hatta aynılaşıma meydana getirmiştir dense yeridir.

Türk dilinden, kültüründen, edebiyatından, sanatından, mimarisinden kesintisiz olarak etkilenen Balkan milletlerinin hayatındaki Türklükle ilgili unsurlar, aynı zamanda “birleştirici, bütünleştirici” bir etkiye sahip olmuştur. Balkan milletlerinin hayatlarını birbirine yaklaştıran bu durum, zaman içinde şöyle bir sonucu doğurmuştur: Kendi tarihini, dilini, kültürünü araştırmak isteyen her Balkan milleti, Türk tarihine, diline, kültürüne müracat etmek zorunda kalmıştır. Kısacası, Balkanlarda öze dönüş hareketi Türkleri araştırmayı gerekli kılmıştır. İşte bu konuları araştırmak isteyenlerin karşısına bir bilim dalı olarak ister istemez “Türkoloji” çıktı. Bunun sonucunda da Balkanlarda Türk varlığı, dili, kültürü, tarihi, edebiyatı; özellikle de Osmanlı asırlarında Balkanlar başlıklı konular Balkan Türkologlarının ilgi alanları içine girdi ve onları bu sahalarda araştırma yapmaya itti. Yapılan her ilmî araştırma, Balkan milletleri arasındaki yakınlıkları da aynı zamanda ortaya koyuyor. Bu araştırmalardan ortaya çıkan bilimsel sonuçlar, hem her Balkan milletini ayrı ayrı ilgilendiriyor hem de bu sonuçları doğru okuyup değerlendirme yapanları bir arada birlikte kardeşce yaşamaya davet ediyor. Bu bağlamda bakıldığında “Türkoloji”, Balkanlardaki milletler için “millî” bir bilim dalıdır dense yeridir.

Bu çalışmamızda önce Balkanlarda Türkoloji bölümlerinin tarihçesine değinerek, Üsküp ve özellikle kendimizin de mensup olduğumuz İştip Türkolojisinin buradaki konumunu

belirlemeyi amaçladık. Bölümlerle ilgili bilgileri verirken kuruluş aşamasından başlayarak günümüze kadarki süreci değerlendirdik.

Makedonya’da ilk açılan Türkoloji Bölümü, „Az. Kiril ve Metodiy” Üniversitesi „Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi bünyesindeki Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüdür. 1976 yılında eğitim ve öğretime başlayan bu bölümün açılmasında ve çalışmalarını başarıyla devam ettirmesinde Prof. Dr. Olivera Yaşar Nasteva, Prof. Dr. Hamdi Hasan ve Prof. Dr. Arif Ago’nun gayretlerini takdirle hatırlatıyoruz. Bu yıl, Makedonya’da Türkolojinin kuruluşunun 40. yılıdır. Bunu da özellikle hatırlatmak isteriz.

Makedonya’da Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü adıyla kurulan ikinci bölüm ise, bizim de mensubu olmaktan şeref duyduğumuz İştip “Gotse Delçev” Üniversitesi Filoloji Fakültesi bünyesinde 2009-2010 yılında eğitim ve öğretime başlamıştır.

Henüz yeni bir bölüm olmamıza rağmen bugün için geldiğimiz seviye, altı yıl içinde pek çok zorluğu aştığımızı göstermektedir. Gerek lisans gerekse yüksek lisans seviyesinde verdiğimiz eğitim hiç de küçümsenecek gibi değil... Bu azim ve kararlılıkla, Makedonya’da Türk Dili ve Edebiyatı eğitimini daha ileri bir seviyeye taşımaya kararlıyız.

II. Balkanlarda ve Makedonya’da Türkolojinin Tarihçesi

Her yıl, Makedonya’da düzenlenen “Struga Şiir Akşamları” etkinliklerine Türkiye’yi temsilen katılan ve 1974’de “Altın Çelenk Ödülü”nü almaya hak kazanan Fazıl Hüsni Dağlarca’nın (1914–2008), bu dizelerle özetlediği Makedonya’da; Fazıl Hüsni Dağlarca’nın “ses bayrağımız” dediği Türkçe hâlâ dalgalanıyorsa bunda, bu yıl; 40 yaşına basan Makedonya Türkolojisinin ve İştip Gotse Delçev Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün de payı vardır diye düşünüyoruz.

Türk dilini, edebiyatını, tarihini ve kültürünü inceleyen bilim dalına Türkiyat, Türklük bilgisi denir. Son zamanlarda bu bilim dalı genellikle TÜRKOLJİ adıyla anılmaktadır. Türk dili ve edebiyatı alanında uzman olup araştırma yapanlara da TÜRKOLOG denir.

Türkoloji bilim dalının ortaya çıkması Avrupa’da XIX. Yüzyılda olmuştur. O zaman için ortaya çıkış sebebiyle bugün için kullanılış sebebi farklılık arz etmektedir.

Türkoloji bilim dalının Avrupa’da ortaya çıkış sebebiyle Doğu Avrupa olarak nitelendirilen Balkan ülkelerinde özellikle Yugoslavya’da ortaya çıkış sebebi farklıdır.

Balkanlar, Avrupa’nın güneydoğusunda yer alan bir yarımada’dır. Bu yarımada’nın batısında Adriyatik Denizi, güneyinde Akdeniz ve doğusunda Ege, Marmara ve Karadeniz almaktadır. Kuzeyde sınır olarak Tuna ve Drava nehrleri kabul edilmektedir.

Yugoslavya’daki Türkoloji çalışmaları, diğer pek çok devletteki mevcut çalışmalardan farklı olarak bir tarihî geçmişten, ülkedeki halklarla tarih boyunca devam eden ilişkilerden kaynaklanmaktadır.

Türklerin Yugoslavya denilen coğrafya ve buradaki halklarla ilk temasları M. Ö. 700’lü yıllarda İskitlerle başlar. Tarihî belgelerle takip edilmeye başlayan dönem ise M.S. 375 yılında Orta Asya’dan gelen Hunlarla başladı. Hunlar, Karadenizin kuzeyinden ilerleyerek Tuna

kıyılarına geldiler. Avrupalıların “Tanrının Kırbağı” diye adlandırdıkları Hun Hükümdarı Atilla devrinde Tuna nehri bütün kollarıyla bir Türk nehri ve Yugoslavya’nın ovalar şeridi bütünyle Hun Türklerinin elindeydi.

M.S. 561 yılında Avrupa’ya başka bir Türk akını başladı. Orta Asya’dan gelen Avarlar, Tuna Havzasının tamamını ve Yugoslavya ovalar şeridinin büyük kısmını alarak üçyüz yıl Orta Avrupa’da hüküm sürdüler.

Daha sonra Doğu Avrupa’da ve Tuna’nın denize döküldüğü yerlere kadar uzanan topraklarda devletler kuran Kumanlar, Vardar havzasına kadar indiler. Türk kültür tarihi için olduğu kadar dünya kültür tarihi açısından da önemli olan “Kodeks Kumanekus” adlı sözlük/eser ve bugünkü Kumanova şehri bu tarihî geçmişin bugüne sarkan izleridir.

1364 yılındaki Sırp sındığı, özellikle de Kosova Meydan Savaşından sonra Sırbistan’ın büyük bir kısmı; o zamanlar Osmanlı adıyla anılan Türklerin hâkimiyeti altına girdi. Sırbistan 1830 yılında muhtar bir prenslik haline gelmiş, 1878 Berlin Anlaşmasıyla da resmen bağımsızlığını elde etmişti. 1371 yılında girilen Makedonya’dan ise 1912–1913 Balkan Savaşları sonucunda, 1385’de girilen Karadağ’dan 1878’de, 1493’de girilen Hırvatistan’dan 1579’de, 1463’te teslim alınan Bosna-Hersek’den de 1878’de çekinilmiştir. Bosna-Hersek halkı kitle halinde İslâm dinine girmiş ve Osmanlı Devleti çinde hemen her sahada hem büyük adamlar yetiştirmiş, hem de çok büyük başarılar elde etmişlerdir. (Gürel, 2015–2016)

Bu tarihî ilişkiler, özellikle de Osmanlılar zamanında beş yüz yıla varan beraberlik ve bu münasebetin maddî ve manevî kültür üzerindeki etkisinin araştırılması Türkçe’nin bilinmesini zarurî kılıyordu. Özellikle de bu etkinin en çok hissedildiği alanlar olan, tarih, dil, folklor ve edebiyatın daha iyi incelenebilmesi için bu gerekiyordu. Bütün bu ihtiyaçlardan dolayı ülkedeki Türkoloji öğretimi yapan kurumların planları bir başka yabancı kürsü örnek alınarak değil, kendi şartları göz önünde tutularak hazırlandı. (İsen, 1984, s. 89)

Yugoslavya’da ilk Oryantalistik bölümü 1926 yılında Belgrad’da açıldı. Felsefe fakültesi bünyesinde kurulan bölüm, daha sonra fakültenin ikiye bölünmesiyle Filoloji fakültesinde faaliyetlerine devam etti. Bölümün kurucusu, ünlü bir Türkolog olan Fehim Bayraktareviç’tir. Türkçe’ye, Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinden sonra pek çok Arapça ve Farsça kelimenin girdiği göz önünde tutularak, yani bu dillerin Türkçe üzerindeki köklü etkileri düşünülerek Türk Dili ve edebiyatının daha iyi öğrenilmesi için Arapça’nın ayrı bir dil olarak, öğrencilere fazla yüklenileceği düşünüldüğünden Farsça’dan sadece Fars edebiyatı ve Türkçe’ye girmiş Farsça öğelerin öğretilmesi planlandı.

Yugoslavya’nın 1952’den itibaren Arap dünyası ile siyasi, iktisadi ve kültürel ilişkileri olumlu yönde gelişmeye başladı. Bağlantısız ülkeler topluluğunun kuruluşuyla da bu ilişkiler doruk noktasına ulaştı. Böylece, Türkçe öğrenimini kolaylaştırmak amacıyla kurulan Arapça önem kazanarak öğrencilerin daha çok tercih ettikleri bir kürsü haline geldi. Böylece bölüm, Türk Dili ve Edebiyatı, Arap Dili ve Edebiyatı ve Oryantal Filoloji adı altında üç grupta faaliyetlerini yürütür hale geldi. Öğrenciler ilk iki yıl Türkçe ve Arapça’yı beraber okumakta, üçüncü sınıfta yine iki dili öğrenmeye devam etmek üzere Oryantal Filolojiye ayrılmaya başladılar. Bölümde öğrenim süresi dört yıldır. Bu dört yıl içinde öğrenim dili ve öğretilen dil ağırlıklı olarak Çağdaş Türkçedir. Bununla birlikte Osmanlı Türkçesi de öğretilmektedir. Öğretim kadrosunda ilk yıllarda şu akademisyenler görev yapmıştır: Prof. Slavoljub Dindiç, Doç.Dr. Ljubinka Ralkoviç ve Asistan Miryana Teodossiyeviç. Bölüme zaman içinde Türkiye’den de Lektör/okutman kadrosunda misafir akademisyen davet edilmeye başlanmıştır.

Yugoslavya'da ikinci olarak kurulan Oryantalistik Bölümü, halkının bugün de büyük bölümü Müslüman olab Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin Sarayevo'dadır. Bölümü, burada 1930 yılında Prof. Nedim Filipoviç kurdu. Bu kuruluşun, Belgrad'dakinden farkı, burada Farsça'nın da ayrı bir dil olarak okutulmakta olmasıdır. Prof. Nedim Filipviç, Mr. Jasna Şamış ve Mr. Ekrem Çauşeviç bu bölümün ilk akademisyenleridir.

Bugün için Bosna-Hersek'de Zenitsa'da da bir Türk Dili ve Edebiyatı kürsüsü bulunmaktadır.

Yugoslavya'da 1962/1963 öğretim yılında Pirizren'de Cevdet Doda Yüksek Pedagoji Okulunda faaliyete geçen Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü saymazsak Yugoslavya'da kurulan üçüncü Oryantalistik kürsüsü, Kosova'nın merkezi Priştine'deki Devlet Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde Şarkiyat Bölümü bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı alanında eğitime başlamıştır. 1972/1973 öğretim yılında Prof. Dr. Hasan Kaleşi tarafından açılan kürsünün ilk akademisyenleri Doç. Dr. Nimetullah Hafız, Süreyya Yusuf, Süleyman Birina, Fetih Mehdiu, İsmail Ahmedî, İlyas Reca, Esat Durakoviç, Muhammet Muftaku, Haris Silaysiç, Mehdi Polisi, Sabahat Mahmudi ve Mücahit Asimov'dur. Bu kadroya daha sonra Doç. Dr. Tacide Hafız ve Doç. Dr. İrfan Morina katılmışlardır. Hâlihazırda Prof. Dr. İrfan Morina'nın bölüm başkanı olduğu kürsüde Doç. Dr. Nuran Malta, Doç. Dr. Suzan Canhasi, Dr. Ergin Jable görev yapmaktadır. Bölümde zaman zaman Türkiye'den gelen akademisyenler de misafir öğretim üyesi olarak çalışmışlardır.

Bu bölümden emekli olan Prof. Dr. Nimetullah Hafız ve eşi Prof. Dr. Tacide Hafız, Prizren'de BAL-TAM Balkan Araştırmaları Merkezi'ni kurmuşlar ve bu merkez adına "BAL-TAM Türklük Bilgisi" adıyla uluslar arası hakemli bir dergi de çıkartmaktadırlar. Merkezde faaliyet gösteren akademisyenler arasında Dr. Taner Güçlütürk, Mr. Ferhat Aşıkferki ve Mr. Ümran Aşıkferki de bulunmaktadır.

Priştine Üniversitesi bünyesindeki Pedagoji Fakültesinde de Türkçe eğitim yapıldığını belirtmeliyiz. Priştine'deki Tarih Enstitüsü de Türkoloji çalışmaları yapan kurumlar arasındadır.

Yugoslavya'da kurulan dördüncü Türk Dili ve Edebiyatı bölümü ise Makedonya'nın başkenti Üsküp'te Kiril Metodiy Üniversitesi Bilaje Koneski Filoloji Fakültesi bünyesinde olmuştur. 1976 yılında Prof. Dr. Olivera Yaşar'ın önderliğinde kurulmuştur. Olivera Yaşar; şiirlerinde ve yazılarında Türkiye ve Makedonya'yı yaşatan, Üsküp doğumlu mütefekkir şair Yahya Kemal Beyatlı ile aynı soyağacı içinde yer almaktadır. Bölümün ilk akademisyenleri Prof. Dr. Olivera Yaşar, Prof. Dr. Vanco Başkov, Prof. Dr. Hamdi Hasan ve Prof. Dr. Arif Ago'dur. Sonra'dan bu kadroya Prof. Dr. Mücahit Asimov da katılmıştır. Şu

anda bu kadrodan hiç biri bölümde bulunmamaktadır. Hâlihazırda bölüm başkanı Prof. Dr. Nazım İbrahim'dir. Prof. Dr. Fadıl Hoca, Prof. Dr. Oktay Ahmet, Prof. Dr. Sevin Alil ve Dr. Fatma Hoçin bölümün kadrolu akademisyenleridir. Bölüme 1976 yılından beri hiç kesintisiz Türkiye'den akademik eleman desteği devam etmiştir.

Üsküp'te Az. Kiril ve Metodiy Üniversitesi bünyesindeki Pedagoji Fakültesinde de Türkçe eğitim yapılmaktadır. Bu fakülte bünyesinde Türkolog olarak görev yapan Prof. Dr. Yusuf Hamzaoglu emekli olduktan sonra Prof. Dr. Hülya Daut devam etti ancak onun Türkiye'ye gitmesiyle boş kalan yeri 2012 yılından itibaren Türkçe derslerine İştîp "Gotse Delçev" üniversitesi, Türkoloji Bölümünden Prof. Dr. Mahmut Çelik giriyor. Prof. Dr. Ayda İslâm, Türk müziği konusunda kadrolu uzman bir akademisyendir. Fakülte'nin Türk olan diğer

kadrolu akademisyeni ise kimyacı Prof. Dr. Annan Kail ve dış elemanlardan Metin Dalip, Beden ve Sağlık eğitim derslerini girmektedirler.

MANU Makedonya Bilimler Akademisi, Devlet Arşivi, MakedonyaTarih Enstitüsü ve Makro Çepenkov Folklor Enstitüsü bünyesinde de Türkoloji çalışmalarının yapıldığını belirtmeliyiz.

Üsküp'te 2004 yılında Türkolog akademisyenler tarafından kurulan “Yahya Kemal Beyatlı Türkoloji Enstitüsü” de sivil bir örgüt olarak Türkoloji çalışmalarına katkı sunmuştur.

Makedonya'da Kalkandelen Devlet Üniversitesi Felsefe Fakültesi bünyesindeki Doğu Dilleri Bölümü içinde 2014 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Birimi de açılmıştır. Bölümde kadrolu akademisyen olarak Doç. Dr. Adnan İsmail ve Doç. Dr. Süleyman Baki bulunmaktadır. Bölüm Türkiye'den Yunus Emre Enstitüsü tarafından Türkoloji Projesi kapsamında öğretim üyesi desteği sağlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Alil, Prof. Dr. Sevil “Makedonya'da Türkoloji Çalışmaları”, Türk Edebiyatıyla İlgili Makaleler, Üsküp 2012, s. 171-180.

Aruç, Prof. Dr. Numan “Makedonya'da Türkiyat Araştırmaları Tarihi”, Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan

120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu

26-29 Mayıs 2010 Bildiriler Kitabı, Editör: Ülkü Çelik Şavk, Ankara 2010, C. 1, s. 71-75.

Aruç, Prof. Dr. Numan “Makedonya Türk Kültürü'nün Bilge Hanımefendisi Akademik Olivera Yaşar

Nasteva”, Hikmet Dergisi, 2006.

Balkan Türkoloji Tarihçesi ve Balkan Türkologları, Editör: Yrd. Doç. Dr. Selçuk Kırbaç, Ankara 2012,

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.

Çelik, S. Dilek “Kosova'da Türkoloji Eğitimi”, International of Central Asian Studies, 2009, S. 13, s. 149–168.

Çelik, Mahmut, “Makedonya-İstip Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tarihçesi” Hikmet Dergisi,Sayı 22 yıl 2013/2 Gostivar

Hafız, Nimetullah “Eski Yugoslavya Bölgelerinde Türkçenin Eğitimi”, BAL-TAM Türklük Bilimi Dergisi,

Mart 2006, S. 4, s. 182–188.

Hamzaoglu, Prof. Dr. yusuf, Balkan Türklüğü (Makedonya-Sırbistan-Hırvatistan), Ankara 2000, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını.

Gürel, Zeki “Balkanname–5: Balkan Türkologları”, Yeni Balkan Gazetesi, 22 Şubat 2016, Y. 12, s. 598, s. 10.

Gürel, Zeki “Kiril Metodiy Üniversitesi Bilaje Koneski Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü”, Üsküp 2004, 21 s. (Yayımlanmamış olan bu döküman T.C. Millî Eğitim Bakanı Doç. Dr. Hüseyin Çeik'in Fakültemizi ziyareti sırasında kendisine taktim edilmiştir.)

Gürel, Zeki “Makedonya’da Osmanlı Sonrasında Türkçe Eğitim ve Türkçenin Öğretilmesi Üzerine Bir

Durum Analizi”, Türk Yurdu, Haziran 2011, Cilt: 31, Sayı: 286, s.253–260.

“Gotse Delçev” Üniversitesi arşivinden alınan istatistik bilgiler, İştîp

İbrahim, Prof. Dr. Nazım “Makedonya-Üsküp Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tarihçesi”, Hikmet Dergisi, Mayıs 2013, Y. 11, S. 21, s. 26-35.

Leontik, Mariya, “İştîp Gotse Delçev Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün Tarihçesi”, Sessiz Gemi Dergisi, Üsküp, Aralık 2011, Sayı: 2, Sayfa: 98–101.

Monografi „Blake Koneski” Filoloji Fakültesi’nin 60. Kuruluş Yıl Dönümü (1946-2006), Üsküp Aralık 2006, Art Print Plus Yayınları.

M.C. Resmi Gazetesi Yüksek Eğitim Kanununa Göre Say. 35/08, 103/8, 26/09, 83/9, 99/09, 115/10, 51/11 ,17/11, Üsküp